

ZDRAVOTNÍ VÝCHOVA JEJÍ POSLÁNÍ A OBSAH

**„Je na čase, abychom kormidlovali
podle hvězd a ne podle mihotavých
světýlek všech projíždějících lodí.“**

**pětihvězdičkový generál americké armády
O. N. Bradley (1893-1981)**

PROBLÉMY S DEFINICÍ POJMU VÝCHOVA

PEDAGOGICKÁ TERMINOLOGIE

- **Výchova – v širším smyslu – je proces záměrného působení na osobnost člověka.**
- **Výchova – v užším smyslu – je výchova dobrých mravů.**

Toto pojetí výchovy nezahrnuje vzdělávání.

LINGVISTICKÉ POJETÍ POJMU VÝCHOVA

Ve slovníku spisovné češtiny jsou výchově připsány tři významy:

- (a) cílevědomá systematická péče o duševní a tělesný rozvoj člověka,
- (b) odborné a jiné vzdělávání v nějakém oboru a
- (c) určitý vyučovací předmět.

V moderní pedagogice to zhruba odpovídá pojmu **edukace**.

Výchova - *education*

V anglické terminologii se pro výchovu používá slovo *education*; má pět významů:

- Čin nebo proces umožňující (a) sdělování a osvojení si znalostí, (b) rozvoj schopností uvažovat i rozhodovat a (c) v obecném slova smyslu připravit sebe nebo někoho jiného pro život v dospělosti.
- Čin nebo proces umožňující sdělování a osvojení si určitých znalostí a dovedností pro určité zaměstnání.
- Stupeň, úroveň nebo druh školního vzdělání (*schooling*), např. univerzitní vzdělání.
- Výsledek dosažený vyučováním, odbornou přípravou nebo studiem.
- Věda a umění vyučovat – pedagogika.

OBSAH POJMU VÝCHOVA V KONTEXTU ZDRAVOTNÍ VÝCHOVY

**VÝCHOVA JE SOUHRN VŠECH
VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍCH
AKTIVIT (V ŠIROKÉM SLOVA
SMYSLU Zahrnující i její
determinanty, východiska
a výsledky).**

ZDRAVÍ

K nejčastěji citovaným definicím zdraví patří: „**Zdraví je stav úplné duševní, tělesné a sociální pohody, a nejen nepřítomnost nemoci nebo vady**“.

- **Duševní zdraví** (někdy se uvádí i termín „psychologické zdraví“) zahrnuje i emocionální zdraví, vztahuje se k intelektuálním schopnostem a k subjektivnímu hodnocení vlastního zdravotního stavu.
- **Tělesné zdraví** se obvykle dává do souvislosti s nepřítomností nemoci nebo vady. Znamená udržení fyziologických funkcí orgánů, biologickou integritu jedince jako celku.
- **Sociální zdraví** se týká schopnosti navazovat sociální kontakty, rozvíjet uspokojivé mezilidské vztahy a zvládat sociální role.

DEFINICE ZDRAVOTNÍ VÝCHOVY

Zdravotní výchova je souhrn všech výchovně-vzdělávacích aktivit zaměřených na duševní, tělesný i sociální rozvoj lidí se záměrem přispět ke zlepšení zdraví jedinců, skupin i celé společnosti.

OBSAH ZDRAVOTNÍ VÝCHOVY

Tři tradiční tématické okruhy:

- výchova a vzdělávání týkající se lidského těla a postupů jak o ně pečovat;**
- informace o zdravotnickém systému, jaké zdravotnické služby, proč a kdy mohou být užitečné, komu a za jakých okolností jsou poskytovány;**
- výchova a vzdělávání věnované širším problémům a východiskům zdravotní politiky, možnostem zdravotních aktivit v národním i lokálním měřítku a všem dalším okolnostem, které zdravotní podmínky i zdraví lidí významně ovlivňují.**

ZAMĚŘENÍ ZDRAVOTNÍ VÝCHOVY

- a. Tradiční zdravotní výchova orientovaná zejména na pacienta a nemoci (zdravotnická osvěta).**
- b. Zdravotní výchova zaměřená na rizikové faktory**
- c. Zdravotní výchova orientovaná na zdraví (výchova ke zdraví)**

NÁVAZNOST ZDRAVOTNÍ VÝCHOVY NA NĚKTERÉ DALŠÍ ZDRAVOTNÍ AKTIVITY A POJMY

- **PODPORA ZDRAVÍ (HEALTH PROMOTION)**
- **ZDRAVOTNĚ VÝCHOVNÉ PROGRAMY**

ZDRAVOTNĚ VÝCHOVNÉ PROGRAMY

Poměrně rozšířený je model PRECEDE-PROCEED (*Predisposing, Reinforcing, and Enabling Construct in Educational/Ecological Diagnosis and Evaluation – Policy, Regulatory, and Organizational Constructs in Educational and Environmental Development*). Zmíněný model má devět základních fází :

1. SOCIÁLNÍ DIAGNÓZA

Popis a analýza hlavních sociálně zdravotních problémů v populaci, které lidé chtějí a mohou ovlivnit, a stanovení vhodných indikátorů, jimiž lze měřit výsledky aktivit. Může jít např. o sociálně zdravotní problémy, které se týkají životního stylu, nezaměstnanosti, bydlení, zločinnosti, násilí, devastace prostředí apod.

2. EPIDEMIOLOGICKÁ DIAGNÓZA

Základem je popis a rozbor epidemiologických dat o nemocnosti a úmrtnosti (úroveň, rozložení, příčiny a možnosti jejich ovlivnění v konkrétní populaci). Údaje o zdravotním stavu je žádoucí posuzovat v souvislosti s životním stylem a životním prostředím dané populace i v návaznosti na charakteristiky jednotlivých osob (věk, pohlaví, vzdělání apod.).

3. BEHAVIORÁLNÍ DIAGNÓZA

Jde o zhodnocení chování lidí a jeho vztah jak k existujícím zdravotním problémům, tak k možnostem příznivé změny. Je nutné stanovit žádoucí způsob chování a zvolit metody jak pomoci lidem, aby se pro něj rozhodli. V této souvislosti se zvažují ekonomické, legislativní a organizačně politické možnosti.

4. VÝCHOVNÁ DIAGNÓZA

Předmětem pozornosti jsou zde zejména okolnosti, které mohou ovlivnit výchovný proces a jeho výsledky. Jsou to:

- Predisponující faktory – všechny charakteristiky lidí, které je motivují k náležité změně chování. Ta je tím snazší, čím více si lidé uvědomují užitečnost a bezprostřední přínos změny.
- Umožňující faktory – všechny vlastnosti prostředí, dovednosti lidí a dostupné zdroje, které umožňují navodit žádoucí chování.
- Posilující faktory – odměny, tresty a další okolnosti, které pomáhají motivovat občany k náležitému chování, popřípadě je odrazovat od chování nežádoucího.

5. ORGANIZAČNÍ DIAGNÓZA

Návrh a analýza metod a opatření (harmonogram, koordinace, možné překážky), zvážení zdrojů (finance, lidé, zařízení) a organizačních nástrojů, kterými bude program realizován.

6. REALIZAČNÍ FÁZE

Záměry programu jsou prostřednictvím zvolených metod (motivačních, organizačních i regulačních) realizovány v konkrétní populaci. Realizace programu je průběžně sledována.

7. HODNOCENÍ PRŮBĚHU PROGRAMU

Předmětem hodnocení se stává přípravná fáze, zvolená opatření a jejich realizace, aktivita lidí, kvalita poskytovaných služeb, využití prostředků a zkušeností získaných v průběhu realizace.

8. HODNOCENÍ BEZPROSTŘEDNÍCH VÝSLEDKŮ PROGRAMU

Zhodnocení, zda a do jaké míry byly dosaženy bezprostřední cíle programu, zda se podařilo změnit faktory predisponující, umožňující i posilující a zejména, zda se změnilo chování lidí a kvalita životního prostředí.

9. ZHODNOCENÍ DLOUHODOBÝCH DŮSLEDKŮ PROGRAMU

Zvažuje se dosažení základních cílů programu, tzn., zda se zlepšilo zdraví lidí a kvalita jejich života, jestli byli občané s programem spokojeni a vítají jeho přínos.